

*Дудка Т. Ю.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.*

УКРАЇНОЗНАВЧА СКЛАДОВА ЕКСКУРСІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

У даній статті проаналізовано українознавчу складову екскурсійно-туристичної діяльності, як потужного навчально-виховного інструментарію досліджуваного історичного періоду. Шляхом аналізу історіософської сутності досліджуваного педагогічного феномену, окреслено багатовекторність його реалізації в соціокультурному просторі. Акцентується увага на пізнавальному потенціалі екскурсійно-туристичної діяльності, який сприяє активізації всебічному розвитку особистості.

Ключові слова: *українознавство; екскурсійно-туристична діяльність; національне самовизначення; соціалізація; етнос.*

Постановка проблеми та її актуальність. В системі сучасного наукового знання українознавча проблематика належить до найбільш актуальних; оскільки є співзвучною з питанням національної ідентифікації. Особливе місце у цьому процесі відводиться екскурсійно-туристичній діяльності; як здатна розкрити усе багатоманіття українознавчої царини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіософські витoki досліджуваної проблематики частково представлені у дослідженнях П. Кононенка; О.Сухомлинської; Л. Вовк; В. Сиротюка; Т. Усатенко та інших. Проте; досі мало вивченим залишається питання амбівалентності характеру авторських підходів на досліджувану проблематику в історико-педагогічному ракурсі.

Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

- проаналізувати стан проблеми; яка досліджується; у історико-педагогічній науці;
- дослідити вплив досліджуваного педагогічного феномену на розвиток педагогічної теорії та практики окресленої історичної епохи;
- популяризувати досвід екскурсійно-туристичної діяльності у сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна екскурсійно-туристична діяльність має величезний аксіологічний потенціал; який відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні національно-патріотичної зорієнтованості. У ХХІ столітті досліджуваний феномен повинен стати одним із найефективніших способів формування системи загальнолюдських цінностей; з метою усвідомлення загальнонаціональної єдності та; водночас; багатаспектності світу.

В умовах військової та соціально-економічної нестабільності України; окреслений вид діяльності як ніколи покликаний активізувати прогрес етнічної мотивації в суспільстві; пробудити в широких верств населення національно-патріотичні почуття.

Деякі десятиліття поспіль радянська система працювала наддевальвацією системи цінностей Української держави; порушенням її соборності. В результаті такої більшовицької цілеспрямованості; сформувався ціннісний вакуум; коли український народ до кінця не міг усвідомити; для кого він буде державу; і за якими законами потрібно жити.

Безумовно; що бажаним прототипом; за радянськими мірками; було перетворення самобутнього українського населення в аморфну масу; що не пам'ятає про своє коріння; та керується виключно бездуховними універсальними принципами великої російської держави.

Ретроспективний аналіз сьогодення дозволяє нам по-іншому поглянути на проблему екскурсійно-туристичної; яка ще більше актуалізується в період загальної політичної кризи на сході країни; в епоху насильства масової культури і бажання Росії «проковтнути» Українську державу; як матеріально-сировинний придаток; з метою задоволення своїх грабіжницько-ненаситних бажань. У даних умовах роль досліджуваного педагогічного феномену; переорієнтувалася на передання підростаючому поколінню соціальних та духовних цінностей нашого народу.

Так; у 1920-1930 рр. на екскурсійно-туристичну діяльність; як педагогічний феномен; вплинув цілий ряд суб'єктивних та об'єктивних чинників; які були результатом національно-визвольних змагань з метою створення незалежної Української Народної Республіки (див. рис.1). Як видно з рис.1 присутність прогресивної «зрілої інтелігенції»; яка об'єднала молодих та більш поважніших представників педагогічної еліти; чітко усвідомлювала гостру необхідність відродження української самобутності. Тим більше; що у ХХ ст. Україна увійшла вже зі сформованими у ХІХ ст. екскурсійно-туристичними традиціями; які послуговували базисом для переосмислення аксіологічної сутності віковичних народних здобутків (рис.1).

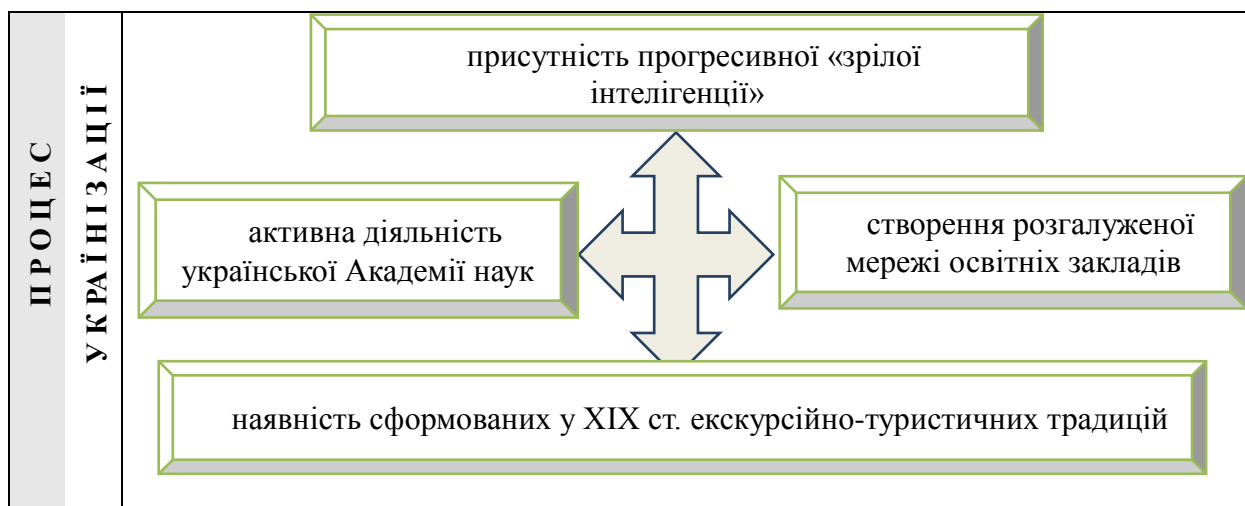

Рис.1. Чинники розвитку екскурсійно-туристичної діяльності у 20-х рр. ХХ ст.

Дві військово-політичні детермінанти – Перша світова війна на території Західного регіону та національно-визвольна боротьба 17-20-х рр. ХХ ст.; що огорнула усю територію України; завдали значного руйнівного впливу цінним експонатам історико-культурної спадщини; яка нагромаджувалася століттями. Як зазначалося періодичному виданні того часу «Українська старовина» за 1919 р. «...цілі архіви; які формувалися невтомною працею шукачів; попали як сирівець на паперові фабрики і як обгортковий матеріал у крамниці» [2; с.158].

У травні 1917 р. ініціативна група української інтелігенції заснувала Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтв; до складу якого увійшли Д. Яворницький; М. Грушевський; М. Василенко; Д. Дорошенко; С.Єфремов. Слід зазначити; що структура комітету; окрім центрального штабу у м. Києві; включала ще три філіали у Чернігові; Вінниці та Полтаві.

Через рік представниками столичного комітету було підготовлено подання до Ради Міністрів Української держави; яке обґрунтовувало «...необхідність негайно широко поставити справу реєстрації; охорони і збору пам'яток української культури в різних її формах і користуватися цим для виховання народних мас у дусі розвитку поваги до минулого своєї Батьківщини» [6; с.262].

Загалом; період 20-х рр. для усього українства був дуже складним. Надії; прагнення; сподівання стати самостійною державою нав'яні СРСР доповнювалися процесом українізації (рис.1). Офіційне впровадження з 1923 році української мови в практику навчальних закладів; та інших сфер суспільства привело до того; що «...справді протягом короткого періоду НЕПу й українізації між 1923-1929 роками в Україні стихійно почалося таке буйне відродження національно-культурних і національно-політичних сил; що встановлені більшовицьким планом радянські форми і рамки НЕПу й українізації стали наповнюватися суперечним їм соціальним і національним українським змістом» [3; с.18].

Свідченням вище викладеного слугує праця «Українські досліди» (1937 р.) львівського історика; дійсного члену НТШ – М. Андрусика у якій зазначалося; що «...у післявоєнних роках українські досліди що проводилися в процесі тривалих мандрівок як головно розвинулися на Придніпрянщині; головно завдяки Михайлові Грушевському та його найближчим співробітникам в історичній секції Української Академії наук у Києві. З того часу маємо: до 150 причинків до історії Києва та його найближчих околиць від найдавніших до найновіших часів та декілька монографічних нарисів з історії деяких місцевостей Київщини...до славної своїм минулим Чернігівщини появилася близько сотня нарисів і причинків; головно до історії Чернігова і Ніжина;

з локальної історії інших земель Полтавщини; Харківщини (Слобожанщини); Запоріжжя (Катеринославщини); Одесько-Херсонського примор'я; Поділля і Східної Волині – по якій п'ятдесятці нарисів і причинків» [1; с.43].

Інший аспект актуалізації проблеми пов'язаний зі структурою особистісної самосвідомості та національного самовизначення. Відомо, що керуючою ланкою самосвідомості людини є психологічний час особистості: самобуття в минулому; сьогоднішньому і майбутньому. Одним із показників і проявів духовності в людині є вміння зберігати минуле своєї родини; нації; народу. Без минулого дня людини та людства не існує і майбутнього: лише те покоління здатне пізнати і просвітитися; яке зберігає історичну пам'ять [5; с.201]. Проте, сторінки української історії та педагогіки насичені трагічними спробами перекреслити; переписати і знищити минуле.

Російська імперія торкнувшись у свій час української історії; культури; храмів; та інших історичних місць зруйнувала не лише їх; але і кращих прогресивних представників української еліти. Їй вдалося знищити величезний пласт українських надбань; які будувалися століттями.

Ми вважаємо; що екскурсійно-туристичну діяльність в сучасних умовах слід розглядати в якості інформаційного аспекту життя людини; як соціально значущу інформацію; регулюючу діяльність; поведінку й спілкування людей. Інформація; яку можна поширити з допомогою окресленого феномену; виступає як сукупний історично-розвиваючий соціальний досвід; частково може усвідомлюватися та функціонує як соціально підсвідоме. Названий вид діяльності здатний забезпечити передачу інформації від покоління до покоління різних народів.

Ще одним аспектом досліджуваного педагогічного феномену є забезпечення формування міжнаціональних комунікативних зв'язків. Завдяки комунікації і наявності загальнолюдських цінностей культура різних народів здатна об'єднувати людей; соціальні групи; народи та держави. У подорожуючих формується почуття приналежності до певної культурної спільноти. Таким чином; означена категорія сприяє збереженню культурної спадщини; національних традицій; історичної пам'яті; формує зв'язок між поколіннями.

З ходом історії розширюється перелік культурних контактів; відбувається їх взаємодія і взаємопроникнення. Інтегративний аспект досліджуваного феномену спрямований не на усунення культурних відмінностей; а передусім на об'єднання людей як в межах однієї культури; так і за її межами; на засадах усвідомлення єдності усього людства.

Інформаційно-комунікативні аспекти екскурсійно-туристичної діяльності дозволяють розкрити особливості пристосування людини до оточуючого природного середовища. Але на відміну від тварин індивід одночасно пристосовує середовище під свої потреби. Біологічна непристосованість людини обернулася здатністю освоювати будь-які природні умови; створюючи при цьому різні «захистні шари» своєї самобутності (одяг; житло та ін.). У різних народів світу закріпилися різні способи адаптації до природного середовища. Вони сформували раціональне обґрунтування багатьох національних традицій (зокрема; спосіб лікування; будівництва житла тощо.); забезпечення безпеки; комфорту та ін.

Досліджуваний педагогічний феномен; також; доцільно розглядати як соціалізуючий каталізатор. Під соціалізацією розуміється залучення індивідів до суспільного життя; освоєння ними соціального досвіду; знань; цінностей; норм поведінки; соціальної ролі [4; с.46-51]. Процес соціалізації дозволяє особистості стати повноцінним членом суспільства. Цей процес корисний і для суспільства; оскільки сприяє збереженню сформованих у ньому форм життя. Титульна дефініція може впливати на зміст; засоби і способи соціалізації.

Соціалізація має своєрідне забарвлення в різних історичних і національних контекстах. Від цього контексту залежать не лише форми діяльності; але і форми відпочинку; пізнання; психологічного розвантаження. Всі ці форми можуть набувати ритуального характеру.

Окрім; вище перелічених аспектів для екскурсійно-туристичної діяльності характерним є: забезпечення цілісності суспільної системи; забезпечення переходу від однієї суспільної системи до іншої; вирішення суперечностей між суспільством і природою; гармонізація стосунків між ними; зв'язок поколінь; аспект самовираження; самоутвердження та ін.

Всі аспекти досліджуваного феномену наповнюють його змістовною сутністю; а освоєння сенсу завжди повинно відноситися до фундаментальних цілей існування людини; як універсальної істоти; життя якої має обдуманний і цілеспрямований характер. Кожна людина здійснює у світі своє призначення. В широкому сенсі призначення виступає; як генетична; спадкова сукупність засобів; способів; форм; зразків і орієнтирів взаємодії людей з оточуючим середовищем існування; які вони виробляють спільно для підтримання певних структур діяльності і спілкування. За таких

умов; названа категорія включає в себе результати матеріального і духовного виробництва; надбудова над природнім.

Однак; такий аспект розуміння екскурсійно-туристичної діяльності не передбачає розподілу оточуючого людини середовища на два світи: природний та соціальний. Навпаки; він передбачає; що саме досліджуваний феномен поєднає ці два світи. Основою цього поєднання повинна виступити людина; як суб'єкт екскурсійно-туристичної діяльності; пізнання. Досліджуваний феномен у такому випадку презентує себе як результат об'єктивізації; матеріального втілення людських прагнень; цілей; переживань. Людина; як відомо; є біологічною; природною істотою; і; одночасно; в значній мірі здатна перемогти свою залежність від природи; переступивши крок до соціуму. Названий вище різновид діяльності у цьому разі проявляє себе як спосіб та міра оволодіння людиною природного і соціального світів.

Висновки. На основі вище викладеного стає зрозумілим; що подорожуючи з пізнавальною метою людина може віддзеркалювати загальнокультурні цінності; виходити за межі природної і соціальної детермінації; виступати творчим суб'єктом; який дає нові форми розвитку природи та суспільства. У цьому сенсі досліджувана категорія рівнозначна ступеню реалізації людської свободи; виступає фундаментальною основою у складному процесі розвитку; збереження; та закріплення незалежності; суверенітету і самобутності народу.

Ідентичність шляхів історичної еволюції екскурсійно-туристичної діяльності визначила всезагальність нових методів та підходів до їх розуміння. У більшості розвинутих країн світу відбувається процес демократизації суспільства; який складає невід'ємну частину життя суспільства. Самоусвідомлення і пізнання оточуючого світу; розвиток особистості і досягнення поставлених цілей самовизначення людини неможливе без реалізації пізнавальних видів діяльності в цілому.

З вище викладеного можемо зробити висновок; що екскурсійно-туристична діяльність; як педагогічний феномен; пройшла складний шлях утвердження себе на позиції складової моделі виховання XIX – середини XX ст.; що обумовлювалося жорсткою керівною політикою Росії та відсутністю комплексних програм і тематичних планів реалізації туристичних заходів у роботі з дітьми різновікових категорій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрусяк М. Українські історично-красознавчі дослідження / М. Андрусяк // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.2. – С. 43.
2. Верменич Я. Становлення історичного районознавства в Україні / Я.Верменич // Регіональна політика України: концептуальні засади; історія; перспективи: Міжнародна науково-практична конференція 10–11 листопада 1994 р.; м. Київ. – К.; 1995. – С. 158–164.
3. Гришко В. Замах на життя нації. Видання Фундації ім. І.П. Багряного/ В.Гришко. – Детройт; 1983. – 275 с.
4. Климанова О.А. Оценка природного и историко-культурного потенциала территорий/ О.А.Климанова; Н.О. Тельнова // Теоретические и методологические проблемы развития туризма. – № 2. – 2009. – С. 45–51.
5. Круглова Л.К. Человеческие функции культуры и туризм/ Л.К.Круглова // Журнал Университета водных коммуникаций. – №1. – 2009. – С. 199-206.
6. Листвина Е.В. Туризм как конструирование реальности: аксиологический и психологический аспекты / Е.В. Листвина // Культурно-пространство путешествий. - СПб.: Центр изучения культуры. - №1. – 2007. – С. 260–267.

Т. Ю. Дудка

УКРАИНОВЕДЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКСКУРСИОННО-ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ФЕНОМЕНА

Резюме. В данной статье проанализирована украиноведческая составляющая экскурсионно-туристической деятельности; как мощного учебно-воспитательного инструментария. Путем анализа историко-философской сущности исследуемого педагогического феномена; определена многовекторность его реализации в социокультурном пространстве.

Акцентируется внимание на познавательном потенциале экскурсионно-туристической деятельности; который способствует активизации всестороннему развитию личности.

Ключевые слова: украиноведение; экскурсионно-туристическая деятельность; национальное самоопределение; социализация; этнос.

T. Dudka

**OF UKRAINIAN COMPONENT EXCURSION AND TOURIST ACTIVITY
AS A HISTORICAL PHENOMENON AND EDUCATIONAL**

Summary. This article analyzes the Ukrainian study component of excursion and tourism; as a powerful educational tool. By analyzing historiosophical essence of the educational phenomenon; outlined multi implement it in social and cultural space.

Attention is focused on the cognitive potential of excursion and tourism; which helps enhance the full development of personality.

Keywords: Ukrainian; excursion and tourist activity; national self-determination; socialization; ethnicity.